

Frano Dulibić

Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti

Majstor secesijske vinjete: Ilustracije, karikature i grafičko oblikovanje Dragana Melkusa

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 1. 9. 2012. – Prihvaćen 23. 10. 2012.

UDK: 766 Melkus, D.

Sažetak

Istraživanje manje poznatog dijela opusa Dragana Melkusa (Bektež kraj Požege, 28. 10. 1860.–Osijek, 5. 9. 1917.) odnosi se na područje grafičkog oblikovanja knjiga i časopisa i predstavlja doprinos upotpunjavanju cjelokupne slike o autorovu svestranom djelovanju. U istraživanju se ističu karakteristični detalji Melkusova rukopisa i rekonstruiraju se njegovi minhenski uzori. Apostrofira se Melkusovo unošenje lokalnih

ikonografskih elemenata u secesijski izraz i njegova posebna sklonost oblikovanju specifičnog oblika ilustracije: vinjete. Na temelju sakupljenih podataka i razmatranjem novije literature o Melkusu interpretira se njegov doprinos u kontekstu grafičke produkcije početka 20. stoljeća u Hrvatskoj i u kontekstu secesijskog izraza i sagledavanja cjelokupne Melkusove личности i njegovih mnogobrojnih aktivnosti.

Ključne riječi: *grafika, karikatura, vinjeta, secesija, Dragan Melkus*

Cjelokupno djelo Dragana Melkusa najviše je istraživao Oto Švajcer, i doista je šteta da nije stigao za života dovršiti njegovu monografiju. Ipak, Melkusov dio opusa koji se odnosi na ilustraciju i karikaturu ostao je neistražen i nedovoljno valoriziran, dok se njegov publicistički i književni rad postupno obrađivao i valorizirao tijekom proteklog desetljeća.¹ Dragan Melkus (Bektež kraj Požege, 28. 10. 1860.–Osijek, 5. 9. 1917.) pohađao je Školu za umjetnost i obrt u Beču 1877.–1879., studirao slikarstvo na likovnoj akademiji u Münchenu 1880.–1884., a kraće je vrijeme boravio u Düsseldorfu i Parizu. Nakon studija nastavio je živjeti u Münchenu još osam godina, sve do 1892. godine, kada se vratio u Hrvatsku i zaposlio se kao profesor crtanja na školama u Srijemskoj Mitrovici, Vukovaru i Osijeku. U njegovu slikarstvu s velikim oscilacijama u kvaliteti dominiraju krajolici, mrtve prirode i portreti, a u likovnom izrazu osim elemenata akademskog realizma najčešće su karakteristike secesije. Melkus je bio svestrana osoba raznorodnih interesa, jer se osim slikarstvom i ilustracijom bavio likovnom, kazališnom i glazbenom kritikom, pisao eseje, feljtone, a objavio je i dvije zbirke pripovijedaka. Od 1910. godine živio je i radio u Osijeku, gdje je aktivno sudjelovao u kulturnom životu grada, pa je između ostaloga bio i jedan od osnivača Kluba hrvatskih književnika u Osijeku. Za vrijeme Prvog svjetskog rata 1916. u Osijeku

je formirana građanska garda Donjeg i Gornjeg grada, kojoj je kao zapovjednik imenovan Dragan Melkus. Garda je formirana zbog nedostatka redarstvenih organa, odnosno odlaska velikog broja muškaraca na istočni front, kada je u vrijeme velike neimaštine bilo potrebno očuvati javni red i mir. Melkus se brinuo o javnom redu i miru Osijeka sve do svoje smrti 5. rujna 1917.²

Tijekom studija u Münchenu Melkus se povremeno vraćao u Hrvatsku, pa je već kao student dobivao određene narudžbe. Zanimljiv je podatak koji nalazimo u Muzeju grada Zagreba, da je 1882. godine bio angažiran na dekoriranju dvorane Glazbenog zavoda, izradi plesnog reda i skica za kostime za kostimirani ples koji se održao 4. veljače 1882. godine. Značaj takve manifestacije odražava se u činjenici da je zbog toga Melkus posebno putovao u München da studira povijesne kostime na osnovi kojih je predložio svoje nacрте.³ To je jedan od rijetkih podataka koji nam je poznat iz vremena njegova studija, a o čitavom razdoblju njegova boravka u Münchenu, koje je trajalo oko dvanaest godina, ne znamo gotovo ništa. Svoj način likovnog izražavanja sa secesijskim karakteristikama formirao je u Beču i Münchenu i tijekom kraćih boravaka u drugim europskim središtima. Rudolf Franjo Magjer, Slavko Batušić i Grgo Gamulin prenose nepro-

vjereni podatak da je Melkus objavljivao svoje radove u časopisima *Simplicissimus* i *Fliegende Blätter*.⁴ Točnost tog podatka nije moguće potvrditi. Naime, istraživanjem spomenutih minhenskih časopisa ustanovili smo da Melkus sasvim sigurno nije bio jedan od značajnijih suradnika tih dvaju poznatih časopisa i da je jedino moguće da mu je objavljeno nekoliko crteža koji nisu signirani ili su potpisani nama nepoznatim pseudonimom i crtani likovnim izrazom koji nam je nepoznat. Naime, još je 1982. godine Oto Švajcer pokušao provjeriti taj podatak. Pisao je kolegi povjesničaru umjetnosti Franzu Wilhelmu u Stuttgart koji mu je odgovorio da u *Simplicissimusu* nije našao niti

jedan rad koji bi upućivao na Melkusa, i da je u časopisu *Fliegende Blätter* našao na »nekoliko radova koji su signirani kraticom« te da mu treba Melkusova signatura za potvrdu.⁵ Nakon te poruke nema novih pisama niti bilo kakve potvrde o Melkusovoj suradnji u minhenskim časopisima. I nakon što smo nedavno pregledali sva godišta tijekom Melkusova boravka u Münchenu, nije pronađeno ništa što bi moglo sa sigurnošću upućivati na Melkusa u oba časopisa.

Fliegende Blätter bio je satirički časopis s dugim vijekom izlaženja te je pred kraj 19. stoljeća djelovao konzervativnije od *Simplicissimusa*, što se nije odražavalo samo na sa-

God. 1.

U Mitrovici, dne 2. ožujka 1904.

Br. 4.

LIST ZA SATIRU I HUMOR.

IZDAVAČ I UREDNIK IS. VELIKANOVIĆ.

„Knut“ izlazi 15. i 30. u mjesecu. Godišnja pretplata 10 kruna, na 1/2 i na 1/4 godine razmjerno. Pojedini broj 50 filira. Pretplata se šalje izdavaču „Knut“ u Mitrovici. Tisak hrvatske dioničke tiskare u Mitrovici.

Bibliotekar u paklu.

Napisao Rabelais jun.

Čudnim nekim slučajem dospio sam u pakao. Ne ću da odam tu tajnu, dragi čitatelju, ali ću ti sve pripovjediti, što sam vidio i doživio u paklu. Vidio sam takovih stvari, da ću morati „pakao“ iz Danteove „Divine comedije“ popraviti i popuniti. Tako sam ti vidio u jednom kraju pakla maleno jezerce s hladnom kao led vodom, a u drugom kraju sam vidio sasvim bijele vragove. Iz gdjekojih naroda ima toliko vragova u paklu, da su dobili za sebe poseban odjel svoj u paklu. Žalibože vidio sam, da i „naš“ narod ima svoj poseban odjel. Nu vragovi u „našem“ odjelu bili su drukčijih manira, nego li vragovi ostalih odjela. Većina ih je u frakovima, bijelim rukavicama, cilindrima, a džepovi su im puni samih dekreta o „imenovanju“. Kako su samo fini! Tituliraju se sve per „velemožni“, „poglaviti“, presvijetli“

i t. d. U drugim odjelima vragovi skaču baš kao vragovi, džipaju metar visoko, a u „našem“ sve su dvojica po dvojica odijeljeni od drugih, te šapuću nešto potajno među sobom i ogledavaju se bojazljivo, da li ih ko ne čuje. Vidi im se, da su privikli na to još iz vremena života svoga na zemlji.

Nu manimo se mi toga „našega“ odjela, neka oni i u paklu nastave svoj zanat denunciranja, optuživanja, otpuštanja, premještanja . . . . Neka ih vrag nosi! Oni su već dobili svoju plaću!

Dok sam tako promatrao vragove u „našem“ odjelu, začujem najednom strašnu krik i viku, zaglušnu halabuku, što dopire iz jednoga kraja paklenoga. Pojurim — kako se to već u paklu more — onamo, da vidim i čujem, što to znači. Groza me je spopala! Vidim tri stotine vragova, gdje

držaju nego i na grafičkoj opremi. *Simplicissimus* je imao moderno zaglavlje, suvremeniju grafičku opremu, karikaturu preko čitave naslovnice i više imena koja pripadaju vrhu tadašnje njemačke i europske ilustracije i karikature (Heine, Slevogt, Reznicek, Korinth, Gulbransson).⁶ Iako manje izraženo, *Fliegende Blätter* je slijedio promjene pa se od 1886. godine primjećuje sve više secesijskih karakteristika u likovnim priložima, a od 1887. pojavljuju se izvrsni secesijski crteži Franza von Stucka (s kojim je Melkus bio prijatelj⁷), a od 1892. i Thomasa Heinea.⁸ Radeći za oba spomenuta tjednika, Heine je objavljivao zanimljive vinjete koje su sigurno Melkusu bile uzor, što je komparacijom doista lako uočljivo. U različitim godištima *Fliegende Blätter* našli smo samo nekoliko crteža koje bismo po signaturi mogli povezati s Melkusom, ali s obzirom da nemamo nikakav komparativni materijal iz tog vremena u tehnici crteža, nismo u mogućnosti niti potvrditi niti opovrgnuti vjerojatnost da su ta četiri crteža (objavljena između 1880.–1886.) Melkusovo djelo.⁹ Ipak, teško je vjerovati da svestrani i poduzetni Melkus nije ostavio značajnijeg traga tijekom svog dvanaestogodišnjeg boravka u Münchenu te postoji mogućnost da nam je još uvijek nepoznat pseudonim kojim je potpisivao svoje crteže. Ostaje nepoznanicom koliko je vremena tada posvećivao slikarstvu, je li možda radio za nekog izdavača na grafičkoj opremi i ilustracijama, kao i količina vremena koju je svestrani Melkus posvetio objavljivanju literarnih radova na njemačkom jeziku.¹⁰

Na temelju Melkusovih objavljenih ilustracija vrlo lako uočavamo prihvaćanje stilskih specifičnosti secesije minhenskog likovnog kruga, dok je istodobno teško vidjeti neku poveznicu Melkusa i bečke secesije koja mu je mogla poslužiti tek kao temelj za daljnje usavršavanje. Utjecaj minhenskih časopisa na prijelazu 19. u 20. stoljeće, bez obzira na sadržaj ili orijentaciju, kao što su to bili *Dekorative Kunst*, *Jugend* ili *Simplicissimus*, odražavao se na čitavu Srednju Europu. Među vodećim suradnicima u *Simplicissimusu*, Bruno Paul mogao je Melkusu biti uzor u plošnom, dekorativnom i jednostavnom izrazu te u motivima životinja, a karikaturist i ilustrator Theodor Heine je zasigurno bio značajan Melkusov uzor. Ako usporedimo Heineove vinjete za časopis *Pan* s Melkusovim vinjetama, uočavamo iznimnu sličnost u postupku stilizacije biljnih i animalnih motiva kao i stereometrijsko dekorativno kompozicijsko rješavanje.¹¹ Na isti način možemo povezati s Melkusom i jednog od vrlo utjecajnih i svestranih umjetnika, Petera Behrensa (arhitekta, slikara, ilustratora, dizajnera i pisca), koji djeluje u Münchenu od 1890. godine. Iako je Behrens poznati drvorez *Poljubac* objavio 1898. godine, dakle nekoliko godina nakon Melkusova odlaska iz Münchena, sličnost s Melkusovom ilustracijom objavljenom u osječkom godišnjaku *Mi* 1910. godine doista je takva da djeluje kao da Melkus samo varira Behrensov predložak.

Iz Münchena Melkus se vratio 1892. godine i zaposlio se na gimnaziji u Srijemskoj Mitrovici, koja je tada bila gradić na rubu Banovine Hrvatske, i ondje je radio do 1906. godine. Zanimljiva je bila njegova svestranost, jer je osim crtanja i krasopisa predavao i geometriju, njemački jezik i

gimnastiku. U Srijemskoj Mitrovici je 1894. godine gradsko poglavarstvo zaključilo kako Mitrovica kao grad mora imati svoj pečat i grb te je Draganu Melkusu dan zadatak da prema povijesnom grbu iz 14. stoljeća čuvanom u Budimpešti izradi novi grb.¹² U istom razdoblju je s Isom Velikanovićem od 1904. godine uređivao časopis *Knut*. Melkusovim premještajem u Vukovar prestaje izlaženje *Knuta*.

Od 1904. do 1906. godine časopis *Knut*¹³ tiskan je kao dvo-tjedni list za satiru i humor u Srijemskoj Mitrovici (tada u sklopu Austrougarske Monarhije). Izdavač i urednik bio je Iso Velikanović, poznati prevodilac klasika književnosti s nekoliko jezika. Od svih dosada spomenutih listova *Knut* je bio najjednostavnije i najmodernije likovno opremljen, odnosno bio je potpuno u duhu secesije. Za to oblikovanje zaslužan je Melkus kao jedini likovni suradnik, a manji dio likovnih priloga u časopisu bio je prenošen iz inozemnog tiska. List je težio prenositi najfiniji humor i kvalitetnu književnost, a istim, najvišim standardima je težio i u karikaturi. Uz Melkusa, za kojeg bismo rekli da je u svojoj secesijskoj profinjenosti karikaturu sveo na karikaturnu ilustraciju, *Knut* već u 1904. godini donosi nekoliko karikatura iz ruskog časopisa *Novoje Vremje*, a 1905. i iz gotovo svih svjetski poznatih humorističkih časopisa: *Le Rire*, *Parisa*, *Lifea*, *New Yorka*, *Simplicissimusa*, *Puncha* i drugih.

Crtežima u *Knutu* Melkus se uzdigao na najvišu razinu i na inventivan način prenio secesijska svojstva minhenskih časopisa kao što je to, primjerice, bio *Jugend*. Naime, Melkus se doista potrudio prožeti sliku i tekst u secesijskom grafičkom izrazu. Pri tom je, bez obzira u kolikoj mjeri se držao minhenskih predložaka, stvarao svoju varijantu vlastitim izborom motiva i vlastitim rukopisom. Njegovo duhovito provlačenje uskih i dugih figura između dvaju stupaca teksta svrstava takve primjere među naše najbolje secesijske ilustracije s obilježjima karikature. Ilustracija s motivom purana pravi je primjer satiričke ilustracije koja predstavlja politički komentar jer je potpisana tekstem: »Grb za hrvatske opozicione stranke«. Vinjeta s motivom venecijanske gondole svakako je uspjela, no vinjete s motivima riječnih rakova i pijetlova doista možemo povezati s tendencijom unošenja motiva karakterističnih za naše podneblje. Iako je u *Knutu* Melkus objavio nekoliko karikatura te iako je u crtežu nerijetko duhovit, cjelokupni dojam je da karikatura nije njegovo područje i da se njegov poetični karakter lakše i prirodnije izražavao u ilustraciji i vinjeti.

Knut je ostao usamljena pojava bez većeg odjeka, s težnjama koje su nadrastale sredinu. Iako slučajno, zanimljivo je primijetiti da se iste 1906. godine kada se gasi *Knut*, u Zagrebu pokreću *Koprive* s kojima karikatura u Hrvatskoj započinje svoje najplodonosnije razdoblje.

Godine 1910. Melkus je kao gimnazijski profesor premješten u Osijek. Iste godine objavljen je godišnjak *Mi* koji je Melkus grafički opremio, zamišljen kao godišnjak s književnim prinosima, no to je ostao jedini primjerak koji je Klub hrvatskih književnika iz Osijeka uspio objaviti. Objavljeni godišnjak opremljen je na iznimno kva-

Knut, Srijemska Mitrovica 1904.–1908., vinjeta
Knut magazine, *Srijemska Mitrovica 1904–1908*, vignette

Knut, Srijemska Mitrovica 1904.–1908., vinjeta
Knut magazine, *Srijemska Mitrovica 1904–1908*, vignette

Peter Behrens, *Poljubac*, 1898.
Peter Behrens, Kiss, 1898

Thomas Theodor Heine, vinjeta iz časopisa *Pan*, 1 (1896.)
Thomas Theodor Heine, vignette from the magazine Pan, 1 (1896)

MI godišnjak, izdanje Kluba hrvatskih književnika, Osijek, 1910.
MI yearbook, published by the Club of Croatian writers, Osijek, 1910

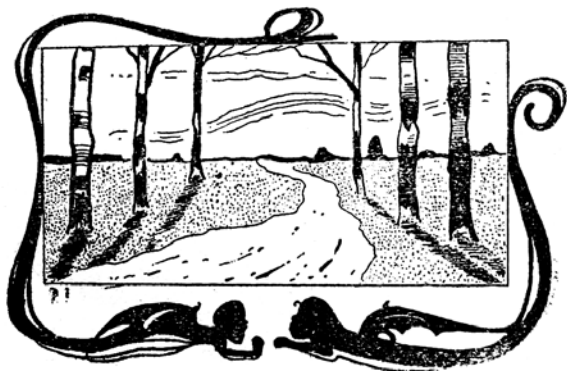
Thomas Theodor Heine, vinjeta iz časopisa *Pan*, 3 (1896.)
Thomas Theodor Heine, vignette from the magazine Pan, 3 (1896)

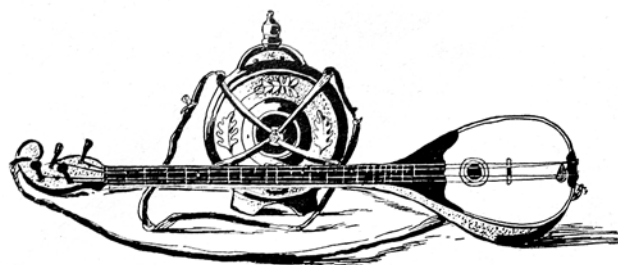
MI godišnjak, izdanje Kluba hrvatskih književnika, Osijek, 1910.
MI yearbook, published by the Club of Croatian writers, Osijek, 1910

MI godišnjak, izdanje Kluba hrvatskih književnika, Osijek, 1910.
MI yearbook, published by the Club of Croatian writers, Osijek, 1910

Sa cvjetne obale, Pjesme i pripovijesti hrvatskih književnika, Tisak i naklada knjižare Gust. Neuberga, Križevci, 1913., vinjeta s brezama
From the floral coast, Songs and stories of Croatian writers, Printing and Publishing bookstore Gust. Neuberg, Križevci, 1913, vignette with birch trees

Milodarke, 2, str. 5., vinjeta s čuturam i tamburom
Milodarke, 2, str. 5., vignette with flask and drum

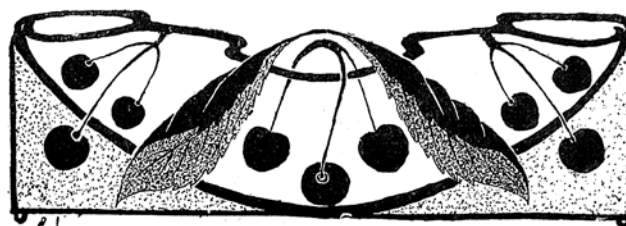

Moj plavi prijatelj i druge pripovijesti, Osijek, 1908., vinjeta iznad pripovijetke Slijepa Mira
My blue friend and other stories, Osijek, 1908., vignette above the story Blind Mira

Dragan Melkus

Dragan Melkus, fotografija u secesijskoj opremi
Dragan Melkus, photograph equipped in secession style

Moj plavi prijatelj i druge pripovijesti, Osijek, 1908., vinjeta s trešnjama
My blue friend and other stories, Osijek, 1908., vignette with cherries

litetnoj razini, a Melkusove vinjete i ilustracije možemo svrstati među najbolje njegove radove te vrste.¹⁴ Kada pažljivo promotrimo njegove vinjete, one su ponekad varijacija oblika viđenih u minhenskoj grafičkoj produkciji, ali isto tako nije zanemariv broj vinjeta koje su povezane s domaćim motivima, od čuturica i gusala, do skakavaca i kozjih glava. Naravno da je dio biljnih i životinjskih motiva zajednički gotovo čitavoj Europi, kao što su to Melkusove trešnje, djetelina ili rakovi, ali način na koji ih Melkus interpretira u vlastitom rukopisu i ritmu donosi onaj najpozitivniji dojam povezanosti s europskim secesijskim repertoarom unutar jedne male sredine koja želi ostvariti mali pomak u vlastitom lokalnom doživljaju secesije. To »posvajanje« secesije i unošenje lokalne ikonografije do-

gađa se u godinama kada secesija dolazi do svoje završne faze, kao što je to primijetila i Željka Čorak pišući o grafičkom dizajnu u hrvatskoj secesiji.¹⁵

Prva Melkusova knjiga *Moj plavi prijatelj i druge pripovijesti* objavljena je u Osijeku 1908. godine, a autor ju je opremio i ilustrirao. Ta knjiga u potpunosti odražava Melkusov temperament i karakter koji je zadržao preciznost u crtežu kada je riječ o dekorativnim elementima vinjeta kao i inventivnost u nadrealnim elementima. Kada je riječ o figuri, odmah možemo osjetiti stanovitu nezgrapnost, pretjerano romantiziranje ili osciliranje između nesigurnosti i grubosti linije. U toj knjizi, Melkusa nalazimo između vinjeta s biljnim (npr. trešnje) ili animalnim motivom (npr. jarčeve glave), kada možemo reći da je ravnopravan sa srednjoeuropskim majstorima secesijske ilustracije, do krajnje nesprenih crteža modela ili banalne (iako u izrazu tada moderne) vinjete siluete zaljubljenog para uz pripovijetku *Začarani cjelov*.

U antologiji pod nazivom *Sa cvjetne obale: pjesme i pripovijesti hrvatskih književnika* objavljenoj u Križevcima 1913. godine nekoliko je Melkusovih vinjeta zajedno s ilustracijama drugih autora. Nesigurne vinjete kojima počinju pripovijetke iznimne su kvalitete, i za njih nemamo dovoljno elemenata da bismo mogli argumentirano

prosuditi da li su Melkusovo djelo ili su prenošene iz neke inozemne publikacije.

U časopisu *Milodarke* (urednik Rudolf Franjo Magjer) u prvim godištim (1913./14.) Melkus ima nekoliko signiranih i nesigniranih vinjeta. Sa sigurnošću mu se može pripisati ilustracija *Čutura i tambura* jer je objavljena i u godišnjaku *Mi* u kojem je Melkus jedini autor vinjeta i ilustracija. Za pretpostaviti je da je i secesijska grafička oprema oko fotografija Melkusovo djelo.

U Melkusovoj knjizi *Djevojka s ljiljanom i druge pripovijesti i feljtoni* objavljenoj u Osijeku 1914. godine, vinjete i inicijali na pripovijetkama bliski su Melkusovu izrazu ali izgledaju drugačije od ranije objavljenih. Obilježava ih stroga simetričnost i ritmičnost, odnosno ornamentalnost vinjeta koje su otisnute iznad naslova pripovijedaka, a simetrija određuje i minijature vinjete na krajevima pripovijetki. Cjelokupni dojam skromne knjižice je suzdržanost i osjećaj za mjeru u grafičkoj opremi koja je naglašena na vanjskom omotu kojim dominira motiv ljiljana na zlatnoj podlozi.

Gotovo u svakoj publikaciji uz novonastale ilustrativne priloge nalazimo i po nekoliko ranije na drugim mjestima objavljenih ilustracija ili vinjeta koje se uklapaju u novu cjelinu. Iako neprestano otkrivamo nove publikacije, konačan broj knjiga i časopisa koje je Melkus likovno opremio ostaje nam nepoznat, što je karakteristično za većinu naših ilustratora u prošlosti i sadašnjosti.¹⁶ Melkus ne zaostaje za najpoznatijim imenima secesijske grafičke opreme u Hrvatskoj kao što su to bili Bela Csikos Sessia, Ljubo Babić, Mirko Rački, Tomislav Krizman ili Angjeo Uvodić, dapače, mogli bismo reći da njegov rukopis sadrži individualne značajke unutar secesijskog izraza u jednakoj ili u većoj mjeri od većine naših poznatih autora iz tog vremena. Upravo je Melkus jedan od najzaslužnijih da Osijek u tom vremenu i u području oblikovanja knjige ne zaostaje za razvijenijim središtima, kao što nije zaostajao niti u izdavaštvu.¹⁷

Melkus je kao likovni kritičar objavio niz prikaza izložbi i eseja u razdoblju od 1908. do 1917. godine, uglavnom u časopisima *Narodna obrana*, *Hrvatska obrana* i *Osijek*.¹⁸ Njegova bibliografija nije temeljito istražena pa nije isklju-

čeno da bi se moglo pronaći još njegovih tekstova koji do sada nisu evidentirani. Naime, Melkusovoj bibliografiji svakako treba pridodati i tekstove koje je objavio u *Die Drau*, *Slavonische Presse*, *Sriemskim novinama*, *Prosvjeti*.¹⁹

Kao profesor crtanja na gimnazijama znao je uočiti talente koji su se nakon srednjoškolskog obrazovanja opredjeljivali za studij slikarstva, a među njegovim učenicima možemo izdvojiti Vilka Šeferova u Vukovaru i Vladimira Filakovca u Osijeku.²⁰

Melkusovo djelo može se interpretirati na romantičan način kao rezultat nesretne sudbine ili kao djelo proizišlo iz specifične osobnosti s velikom širinom znanja i talenata koji su ga možda i gušili jer se okušavao na previše područja, što bi netko mogao grublje nazvati svaštarenjem. Ipak, nema sumnje da je njegovo djelovanje na prijelazu 19. u 20. stoljeće obogatilo kulturu Slavonije u mnogim područjima, a posebice je bilo plodonosno u podizanju opće razine kulture, što je najteže egzaktno vrednovati, kao što je to problem gotovo u svim aspektima pedagoškog rada. Osim toga, ako Melkusa promatramo upravo iz perspektive temeljnih idejnih opredjeljenja secesije kao vremena u kojem se na različite načine htjelo ostvariti ideju *Gesamtkunstwerka*, odnosno, na način kako je secesija težila »umjetnost raširiti u sve slojeve pučanstva«, kako je to komentirao Ivo Pilar, tada se Melkusovo »svaštarenje«, odnosno djelovanje u iznimno različitim područjima može vidjeti iz sasvim drugačije i mnogo pozitivnije perspektive.

Nesretnim spletom okolnosti možemo tumačiti činjenice da nemamo dovoljno podataka o njegovu djelovanju u Münchenu, da se iz Münchena vratio u Hrvatsku kada je secesija bila u najvećem uzletu te da je provincijska izolacija definitivno umanjila njegove mogućnosti, kao i da je umro relativno rano, u dobi od 57 godina, te da se mnogim njegovim slikama izgubio trag. No i uz Melkusove slikarske oscilacije u kvaliteti kao i njegov skromni literarni opus i djelovanje u području novinske likovne i glazbene kritike, ostaje Melkusovo djelo u malom i skromnom formatu, ostaju ilustracije i grafička oprema zbog kojih Dragana Melkusa bilježimo kao zanimljivog secesijskog ilustratora i majstora secesijske vinjete.

Bilješke

1
Oto Švajcer autor je manje monografije o Draganu Melkusu objavljene u Osijeku 1986. godine te nekoliko tekstova i studija o Melkusu. Nedovršen rukopis cjelovite Melkusove monografije pohranjen je u arhivu Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku, kao i cjelokupna Švajcerova bibliografija. Novija bibliografija antologija i tekstova koji se odnose na Melkusovu nelikovnu produkciju: BRANIMIR DONAT, *Tijelo tvoje duše: antologija proze hrvatske secesije*, Zagreb, Dora Krupićeva, 2004.; DUBRAVKO HORVATIĆ, *Hrvatska riječ u Srijemu, Antologija srijemskih pisaca*, Zagreb, Matica hrvatska, Tovarnik, 1995.;

SANJA MAJER-BOBETKO, Glazbeni kritičar Dragan Melkus, Prilog istraživanju povijesti glazbene kritike u Slavoniji, u: *Glazbeni život Požege II.*, zbornik radova sa muzikoloških skupova u Požegi 2002. i 2003., (ur.) Bosiljka Perić-Kempf, Požega, 2004., 15–24.

Novija bibliografija koja se odnosi na Melkusov likovni opus: MIRA KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Secesijski motivi u osječkim knjigama i reklamama koje se bave gospodarstvom na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*, u: *Secesija u Hrvatskoj*, zbornik radova, (ur.) Julijo Martinčić - Dubravka Hackenberger, Osijek, HAZU, 1997., 299–307; LADA KAVURIĆ, *Oblikovanje plakata i knjige*,

u: *Secesija u Hrvatskoj*, Zagreb, MUO, 2004., 126–136; IRENA KRAŠEVAC - PETAR PRELOG - LJILJANA KOLEŠNIK, Akademija likovnih umjetnosti u Münchenu i hrvatsko slikarstvo, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, 2008.; FRANO DULIBIĆ, Dragan Melkus, u: *Zagreb – München, Hrvatsko slikarstvo i akademija likovnih umjetnosti u Münchenu*, Zagreb, Umjetnički paviljon u Zagrebu, 2009., 73.

2

IVAN BALTA, Slavonija i slavonske vojne jedinice u Prvome svjetskom ratu, u: *Polemos*, 1–2 (Zagreb, 2005.), 205–219.

3

Podatak iz Muzeja grada Zagreba prenosi i Aleksandra Muraj u kontekstu pokladnih običaja u Zagrebu. – ALEKSANDRA MURAJ, Poklade u Zagrebu (1900.–1918.), u: *Narodna umjetnost*, 2 (2004.), 205–234.

4

FRANJO RUDOLF MAGJER, Dragan Melkus, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati*, Zagreb, 1925., 185; SLAVKO BATUŠIĆ, Melkus, Dragan, u: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815.–1950.*, Wien, 1975.; GRGO GAMULIN, Hrvatsko slikarstvo na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, Zagreb, Naklada Ljevak, 1995., 219.

5

Podaci prema korespondenciji Ota Švajcera i Franza Wilhelma iz kraja 1882. godine. Pisma su pohranjena u Švajcerovu arhivu u Galeriji likovnih umjetnosti u Osijeku.

6

Simplicissimus je bio iznimno utjecajan minhenski satirički tjednik koji je izlazio od 1896. do 1944. Među poznatim književnicima svojim prilozima u tom tjedniku bili su i Thomas Mann, Frank Wedekind i Rainer Maria Rilke.

7

Podacima Mirne Flögel koja je u posjedu ostavštine prof. Maksimilijana Melkusa, slikareva sina. – MIRNA FLÖGEL, Propovjednik izopćenih (O životu i djelu Dragana Melkusa), u: *Revija*, 5 (Osijek, 1986.), 18–23.

8

Fliegende Blätter, minhenski satirički tjednik izlazio je od 1846. do 1944. godine. U različitim fazama tjednik je imao različit utjecaj. U tom tjedniku stvorena su dva komična lika, Biedermann i Bummelmeier, po kojima je stvoren termin Biedermeier. Tijekom gotovo stogodišnjeg izlaženja *Fliegende Blätter* objavio je niz crteža (većinom karikatura) istaknutih autora (Wilhelm Busch, Gustav Adolf Closs, Hans Kaufmann, Adolf Oberländer, Franz Graf von Pocci, Moritz von Schwind, Carl Spitzweg).

9

Nađeni crteži nalaze se u sljedećim godištimu: *Fliegende Blätter*, 1834 (1880.), 92.; 2127 (1886.), 143.; 2128 (1886.), 148.; 2419 (1891.), 198. S obzirom da je njemačka inačica imena Dragan Karl ili Karlo, traženi su i inicijali K. M.

10

Niti zanimljivi biografski podaci i hipoteze koje je objavila Mirna Flögel ne pružaju siguran odgovor na pitanje što je i koliko je Melkus u Münchenu radio i zašto je na poziv Izidora Kršnjavoga otišao iz Münchena, u kojem je imao vlastiti atelier i gdje se oženio Njemicom, te pristao doći u Srijemsku Mitrovicu. Ako je mogao u Münchenu ostati osam godina nakon studija,

da je imao sigurnu egzistenciju mogao je ostati i do kraja života. Možemo samo pretpostaviti da je život u Münchenu nosio i financijske probleme, no kao i za druge hipoteze, nemamo nikakvih sigurnih dokaza. Mirna Flögel, koja je sačuvala i manji dio Melkusove slikarske ostavštine, u autobiografskim elementima Melkusovih pripovijedaka s pravom ukazuje na Melkusovu depresiju zbog života u provinciji u kojoj čezne za »bujnim životom grada, za društvom sebi sličnih, za duhovnim propuhom tako oprečnim sremskoj sparini, on osjeća kobno djelovanje provincijskog ambijenta na njegov sasvim drugačije zamišljen život«. – MIRNA FLÖGEL (bilj. 7.).

11

Pretisak primjera Heineovih vinjeta u: GABRIELE FAHR-BECKER, Art Nouveau, Könnemann, Königswinter, 2004., 261.

12

Prema: www.sremskamitrovica.org.yu (3. 2. 2006.).

13

Knut – kožni bič s olovnom kuglicama ili bodljama na kraju koji se upotrebljavao za kažnjavanje u Rusiji za vrijeme carizma. U prenesenom smislu: strog režim, vladavina nasilja (po *Rječniku stranih riječi* Bratoljuba Klaića).

14

»Osijek se može pohvaliti časopisom MI, redovitim izdanjem Kluba hrvatskih književnika, koji u tisku Prve hrvatske dioničke tiskare počinje izlaziti 1910. godine. Časopis (MI) je oblikovao Dragan Melkus potvrđujući još jednom svoje secesijsko opredjeljenje u vještom crtežu ilustracija i vinjeta, u maštovitosti kreiranja slova i zaštitnog znaka samog izdavača (KHK)«. – LADA KAVURIĆ (bilj. 1.), 133.

15

»Secesija postaje uistinu domaća onda kada se bliži izmaku. Možda se ova sredina od 'hic et nunc' problema ne može lako opustiti na mitskim obalama zajedničke europske povijesti. U svojoj zaokupljenosti vječnim pitanjima secesija nije naklonjena dnevnom angažmanu. A ono što hrvatsku sredinu u početku ovog stoljeća pokreće – upravo je usisna truba ravnocrtne budućnosti, upravo je dnevno, političko i vruće. Novi južnoslavenski nacionalnalamalgamizam, koji zahtijeva heroizaciju oblika, a ne melodioznu krhkost; prkos 'nejunačkom vremenu', a ne meditaciju pred 'vječnim vraćanjem istog'. Ikonografija evazivnog prepušta mjesto asocijacijama na folklorno, ekstravagantno popušta pred racionalnim (ili »racionalnim«), dvosmislena elipsa uklanja se pred kružnom kovrčicom. Ako je impresionizam prvo secesijsko poglavlje – ekspresionizam se može smatrati posljednjim«. – ŽELJKA ČORAK, Grafički dizajn u hrvatskoj secesiji, u: *Život umjetnosti*, 29/30 (Zagreb, 1980.), 174–179.

16

Ostaje otvoreno pitanje moguće atribucije opreme nekih knjiga Dragana Melkusa. U tom pogledu, po Melkusovim najprisutnijim karakteristikama (posebno kada je riječ o stereometriji i specifičnoj ornamentalnosti biljne dekoracije) među najsirođnijima nameće se izvanredno rješenje za omot *Pravila prve hrvatske dioničke tiskare u Osijeku* iz 1903. godine, kao i naslovnica knjige *Erato* Dragana Frana Röslera koja je objavljena 1908. godine.

17

»Osijek, plodan po izdavaštvu, držao je korak s većim i razvijenijim sredinama upravo zahvaljujući Dragana Melkusu, Dragutinu Renariću, Saši Šantelu, Ivanu Rochu...«. – LADA KAVURIĆ (bilj. 1.), 132.

18

Vidjeti Melkusovu bibliografiju u: Bibliografija rasprava i članka likovne umjetnosti, JLZ, Zagreb, 1977., 350–351.

19

Vidjeti (nepotpunu) Melkusovu bibliografiju u arhivu Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku (Spis: M-89, Dragan Melkus; Razno o slikarstvu u Europi).

20

JELICA AMRUŠ, Vladimir Filakovac 1892.–1972., Osijek–Zagreb, 2009., 120–121.

Summary

Frano Dulibić

Master of the Secessionist Vignette: Illustrations, Caricatures and Graphic Design of Dragan Melkus

The author has researched a less familiar part of the opus of Dragan Melkus (b. October 28, 1860 in Bektež near Požega – d. September 5, 1917 in Osijek), namely his graphic designs for books and magazines, which is a contribution to a more complete picture of the manifold creative activity of this artist. The emphasis in this research has been on the characteristic details of Melkus' style and the reconstruction of his Munich role models, especially his introduction of local iconographic elements into the Secessionist expression and his particular tendency of designing a specific form of illustration: the vignette. Based on the collected data and taking into account the recent literature on Melkus, the author has interpreted his contribution to the Croatian graphic arts of the twentieth century, in the context of Secession, as well as Melkus' personality as a whole, including his numerous activities. Melkus was a manifold personality with numerous interests: besides painting and illustration, he engaged in art criticism in the fields of visual arts, theatre, and music; he also wrote essays and columns, and published two collections of short stories. His visual expression characterized by the Secession was formed in Vienna and Munich, as well as during his shorter visits to other European cities. The influence of Munich magazines at the turn of the twentieth century, regardless of their content or orientation, such as *Dekorative Kunst*, *Jugend*, or *Simplicissimus*, had an impact throughout Central Europe. Among the leading personalities working for *Simplicissimus*, it was Bruno Paul who may have been Melkus' model with his flat, decorative, and simple expression, as well as his animal motifs, and another important model would have

been Thomas Theodor Heine, a caricaturist and illustrator. When comparing Heine's vignettes for the *Pan* magazine with Melkus' vignettes, one can see exceptional similarity in their method of stylizing plants and animals, as well as their stereometric decorative composition. In the same way Melkus may be associated with Peter Behrens, an exceptionally influential and multitalented artist (architect, painter, illustrator, designer, and literary author) who was active in Munich from 1890. Even though Behrens published his famous woodcut *The Kiss* in 1898, that is, several years after Melkus' departure from Munich, its similarity with Melkus' illustration published in the Osijek annual *Mi* in 1910 is such that the latter may almost seem like a variation on Behrens' model.

Owing to an unfortunate set of circumstances, we do not possess enough data about Melkus' activity in Munich. By the time he returned to Croatia, the Secession had reached its pinnacle, but his isolation in a provincial setting definitely thwarted his development, and he also died relatively young, at the age of 57, after which many of his paintings were lost. But despite all the oscillations in Melkus' painting and his modest literary opus, and besides his criticism for journals and newspapers in the fields of visual arts and music, his opus in small and modest format, his illustrations and graphic designs, are sufficient to characterize Dragan Melkus as an interesting Secessionist illustrator and a master of the Secessionist vignette.

Keywords: graphic design, caricature, vignette, Secession, Dragan Melkus